

**Гавриленко В.О. Шлях до сфрагістики. – Київ; Львів, 2014. – 328 с., іл.;
Ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики /Упор.
В.О.Гавриленко. – К.: Вд «Антиквар», 2015. – 232 с., іл.**

6 грудня 2015 р. виповнилося 80 років відомому українському сфрагісту Віталію Олексійовичу Гавриленку, якого фахівці і за віком, і за досвідом, творчим та науковим доробком по праву титулюють **Патріархом**.

Свій ювілей Віталій Олексійович зустрів двома вагомими творчими здобутками. У першій книзі, її першому розділі, зібрані усі його праці з 1961 р. з бібліографії, історіографії, питань предмета і методології української сфрагістики. Другий розділ присвячений візантійській сфрагістиці, з акцентом на її зв'язок з вітчизняною. Значна частина присвячена бібліографії питання. У третьому розділі йдеться про печатки Київської Русі, а саме були з Плинеська та рецензії на відому працю В. Янина, присвячену актовим печаткам X–XV ст. Особливої уваги заслуговує четвертий розділ, де йдеться про цехові печатки України. Віталій Олексійович сьогодні фактично монополіст у цій галузі сфрагістики. Неабияк цьому сприяє відповідний сфрагістичний матеріал у сховищах Львова, де з 1957 р. мешкає фахівець. Звісно, тут нагромаджено передусім львівський матеріал, частково Кам'янця-Подільського. Відомо, що саме у Львові рівень цехової спеціалізації досяг свого найвищого рівня в Україні. І це не випадково, адже саме у цьому місті Магдебурзьке право було запроваджене ще у XIV ст., а вагому частину ремісників становили його живі носії – німецькі ремісники. Аналізуючи символіку цехових печаток, Віталій Олексійович кваліфікує її як «гербові емблеми цехів». Проте ця оригінальна думка потребує подальшої розробки на ширшому сфрагістичному матеріалі, бо сьогодні відсутні публікації цехових печаток з інших українських міст, що мали Магдебурзьке право і відповідну цехову організацію ремесла. Якщо рухатися на схід від Львова та Кам'янця-Подільського, наступна, так би мовити, цехова сфрагістична зупинка за публікаціями припадає на Київ. Але і по цьому місту маємо лише одну оприлюднену цехову печатку першої половини XVII ст. Решта відноситься вже до XIX ст. Ще гірша ситуація по Лівобережній Україні. Магдебурзьке право з'являється на цих теренах у кінці XVI ст. і просунулося аж до Мглина, Почепи, Погара та Стародуба. Проте жодної публікації або хоча б згадки про цехові печатки XVI–XVIII ст. цього регіону. Усі відомі зразки відносяться до другої хвилі цехової сфрагістики, яка пов'язана з міською реформою Катерини II. Найбільш давня печатка ніжинської золотарської управи 1786 р. П'ятий розділ присвячений аналізу головної печатки козацької України, яка відома як військова, гетьманська, державна. Віталій Олексійович пристає до кола сфрагістів, що розглядають її статус як державної. Чимало уваги приділено розгляду найбільш раннього різновиду цих печаток з написом «КОПИЯ ВОЙКА ЗАПОРОЗКОГО». Автор вважає цей сфрагіс малою печаткою. Проте за браком сфрагістичного матеріалу останньої третини XVI – першої половини XVII ст. питання про велику і малу печатки ще далеко до свого вирішення.

Вадою у підготовці нових кадрів істориків є відсутність повноцінного сфрагістичного підручника. Віталій Гавриленко це чудово розуміє, тому шостий розділ книги наповнений матеріалом для такого видання. Окрім цього, він головний куратор гурту дослідників у реалізації відповідного проекту. Завдання непросте, враховуючи різний вік, фах та погляди залучених людей. Звісно, що написання підручника годилося б робити під орудою Інституту української археографії та джерелознавства за відповідним державним замовленням та вимогами. Але сподіватися на це годі.

Друга книга є фактичним продовженням попередньої, адже автор мав уже відповідні видання. Актуальність цього покажчика пояснюється необхідністю систематизувати потужний вибух сфрагістичних публікацій, який відбувся з 1991 р., після відновлення суверенітету Української держави. Складається книга з двох частин, у яких наведені сфрагістичні розвідки з кінця XVIII ст. до 1990 р. та за період 1991–2015 рр. Аналіз публікацій (1514 позицій!) свідчить про вагомий результат українських сфрагістів і дозволяє чіткіше окреслити напрями подальших досліджень. Звісно, не все

вдалося врахувати, адже сфрагістичні публікації, описи окремих печаток розсіяні по численних малотиражних виданнях, часописах, альманахах, сайтах, які одній людині просто не можливо врахувати і відстежити. У наш непростий час як ніколи актуалізується питання про створення сучасних монографій як по окремих темах (міська сфрагістика, корпоративна сфрагістика, церковна сфрагістика тощо), так і повноцінних каталогів з серйозним науковим редагуванням, добрими світлинами печаток, що під силу тільки кваліфікованим авторським колективам, за спеціальними державними програмами із обов'язковим залученням архівів, музеїв та бібліотек, приватних колекціонерів. На нашу думку, починати цю роботу треба зі створення каталога усіх відомих матриць та відбитків державної печатки козацької України, який складався б з повноцінних кольорових світлин, детальних описів зображень, легенд, наведенням прикінцевого протоколу документів, де фіксується статус, роль та функція печатки. Звісно, на першому етапі треба опрацювати українські сфрагістичні збірки, а на другому етапі, по міждержавних програмах в першу чергу з Польщею, Білоруссю, Туреччиною, а подалі з Росією, іноземні збірки. Таким чином, майбутній каталог буде складатися щонайменше з двох частин. Перспективним завданням є також створення зведеного каталогу печаток князів, церковних та світських урядників Київської Русі саме українськими фахівцями, з відповідними трактуваннями та оцінками з огляду на сучасну українську державність. Це дозволить перейти від вузькосфрагістичних студій до використання сфрагістичного матеріалу для створення широкого, об'єктивного історичного полотна української минувшини, щоби позбутися іноземних спекуляцій щодо вітчизняної історії.

Слід визнати, що окреслені завдання не могли б взагалі ставитися на порядок денний, якби не подвижництво В. О. Гавриленка і широкого кола його друзів, послідовників і колег.

Приємно відзначити, що запропоновані книги містять якісні ілюстрації та добрий довідковий апарат.

Ігор СИТИЙ

